

REKOMENDACIJOS PEDAGOGAMS

„Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai – kaip atpažinti, kad patiria patyčias bei kokia galima pagalba mokykloje“

Patyčios - reiškinys, nuo kurio nėra apsaugotas nei vienas vaikas mokykloje. Patyčias gali patirti bet kuris mokinys: gabus, apkūnus, liesas, nešiojantis akinius, strazdanotas, aukštas ar žemas, turintis draugų ar vienišas ir t.t. Ne išimtis ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai, kurie mokykliniame ir kasdiniame gyvenime susiduria su įvairiomis kliūtimis ir iššūkiams. Neretai jie būna atstumiami visuomenės, kai kurie gyvena atskirai nuo savo šeimos. Šie vaikai dažnai susiduria su diskriminacija, stigmatizacija, patiria seksualinį, fizinį, psichologinį smurtą, nepriežiūrą. Nuo 2024 mokslo metų pradžios visi specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai, turės galimybę mokytis bendrojo ugdymo mokyklose. Neretai turimas išskirtinumas tampa patyčių priežastimi, todėl šiems vaikams reikia skirti daugiau dėmesio bei pagalbos. Suaugusiųjų, pedagogų darbas pamatyti vykstančias patyčias ir jas sustabdyti. Vaikai patys nėra pajėgūs sustabdyti patyčias, todėl itin svarbus suaugusiųjų įsitraukimas, situacijos neignoravimas. Suaugusieji turi mokyti vaikus, kad reikia priimti kitokį, bandyti jį suprasti ir padėti, ugdyti mokinių toleranciją. Nesvarbu ar tyčiojama iš neurotipinės raidos vaiko, ar vaiko turinčio tam tikrų sunkumų / sutrikimų / negalių, patyčių atpažinimas ir reagavimas į jas nesiskiria.

Svarbiausios patyčių savybės:

1. Tai yra tyčiniai, sąmoningi veiksmai, siekiant įskaudinti kitą vaiką.

2. Toks elgesys yra nuolat pasikartojantis (du kartai per mėnesį ar dažniau).

3. Patyčių situacijoje tarp skriaudžiamojo ir skriaudėjo vyrauja psichologinė ar fizinė jėgos persvara.

Vaikai gali tyčiotis pačiais įvairiausiais būdais. Patyčios gali būti tiesioginės ir netiesioginės:

Tiesioginės – tai kabinėjimasis, pravardžiavimas, erzinimas, stumdymas, mušimas, pinigų atiminėjimas, vaiko asmeninių daiktų gadinimas, gąsdinimas, žeidžiančių žinučių siuntimas ir pan.

Netiesioginės – tai apkalbinėjimas, ignoravimas, atstūmimas nuo grupės, nebendravimas, neapykantos prieš vaiką kurstymas.

Svarbu žinoti ir suprasti tai, kad patyčios nėra ta patirtis, kuri padeda vaikui sutvirtėti, užsigrūdinti ar tapti atsparesniu nemalonioms patirtims. Tyrimai rodo, kad įvairių trumpalaikių ir ilgalaikių neigiamų pasekmių gali patirti ne tik patyčias patiriantis vaikas bei tas kuris tyčiojasi, bet ir patyčių stebėtojai. Taip pat patyčios kenkia ir bendram mokyklos mikroklimatui.

Įspėjamieji ženklai, parodantys, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai galimai patiria patyčias:

- ▲ Dažnai jaučiasi nesaugūs, išgyvena nerimą, baimę, stresą. Ilgalaikis nerimas ir baimės būseną yra psichikos sveikatos problemų rizikos veiksniai.
- ▲ Dažniau jaučiasi liūdni, vieniši, prislėgti, nepasitikintys savimi, prasčiau save vertina. Jie pradeda galvoti, kad tikrai turi trūkumų, yra blogi, juokingi, negražūs ir pan.
- ▲ Patiriamos patyčios gali būti viena iš priežasčių, dėl kurios vaikai gali atsisakyti lankyti mokyklą, pradėti praleidinėti pamokas, prastėja mokymosi pasiekimai, gali tapti sunku susikaupti ir mokytis.
- ▲ Neretai vaikai, kurie patiria patyčias, patiria fiziologinių problemų, tokių kaip pykinimas, pilvo ir galvos skausmai, miego sutrikimai.
- ▲ Pastebimi nepaaiškinami fiziniai sužalojimai, žymės.
- ▲ Dalis vaikų, kurie patiria patyčias, gali pradėti galvoti apie savižudybę. Tokios mintys gali kilti iš beviltiškumo, nežinojimo kaip išeiti iš šios situacijos, pagalbos nesulaukimo.
- ▲ Pasikeičia elgesys, atsiranda nuotaikos pokyčiai.
- ▲ Sunku susirasti draugų ar palaikyti santykius. Vaikai išskiriami iš socialinių grupių, bendrų veiklų.

- ▲ Prarandamas susidomėjimas anksčiau mėgta veikla.
- ▲ Staigus izoliavimasis, socialinio bendravimo vengimas.

Svarbu žinoti ir suprasti tai, kad patyčios nėra ta patirtis, kuri padeda vaikui sutvirtėti, užsigrūdinti ar tapti atsparesniu nemalonioms patirtims. Tyrimai rodo, kad įvairių trumpalaikių ir ilgalaikių neigiamų pasekmių gali patirti ne tik patyčias patiriantis vaikas, bet ir tas kuris tyčiojasi, bei patyčių stebėtojai. Taip pat patyčios kenkia ir bendram mokyklos mikroklimatui:

- Patyčios ilgainiui gali peraugti į kitokį agresyvų ar socialiai nepageidautiną elgesį vyresniame amžiuje. Vaikai, kurie tyčiojasi iš kitų, daug dažniau įsivelia į muštynes, gadina kito asmens nuosavybę, įsitraukia į nusikalstamas veikas. Laiku nesustabdžius vaikų smurtinio elgesio, jiems gresia didesnis pavojus pradėti piktnaudžiauti alkoholiu, tabaku, dažniau smurtauti, patirti mokymosi sunkumų.
- Patyčios taip pat neigiamai veikia vaikus, kurie jas stebi. Stebintis patyčias vaikas, gali jausti nerimą, baimę ir galvoti, jog galbūt kitą kartą jis taps patyčių auka, arba gali jaustis kaltas, kad negali ar nemoka padėti vaikui, iš kurio tyčiojasi.
- Patyčios sukuria baimės ir nesaugumo atmosferą mokykloje, ir tai neigiamai veikia mokinių mokymąsi. Į mokyklą vaikai turėtų eiti nesibaimindami, kad kiti su jais nesikalbės, juos stumdys ar primuš. Jei mokiniai mato, kad nereaguojama į tyčiojimąsi, formuojasi nuostata, kad toks elgesys yra tinkamas ir priimtinas.

Patyčių pasekmės yra rimtos ir lemia vaikų psichosocialinį vystymąsi, todėl svarbu, kad mokykla įgyvendintų sistemingą prevenciją ir tinkamas priemones užkirsti kelią bet kokiai patyčių formai mokykloje. Negalime pamiršti, kad visi vaikai turi teisę į saugią mokyklos aplinką.

Ypatingai svarbu skatinti vaikus nenutylėti apie patiriamas patyčias, o apie tai pasakyti suaugusiam žmogui kuriuo pasitiki. Dalis vaikų bijo ar nenori prasiųti suaugusiems, bet svarbu suprasti, kad vaikai patys retai gali išspręsti patyčių situacijas ir jiems yra būtina suaugusiųjų pagalba mokykloje ir namuose. Patyčias stebintys vaikai irgi tampa patyčių situacijos dalyviais. Vaikų apklausos rodo, kad dažnai jiems nėra malonu stebėti patyčias. Pasyviai stebėdami patyčias, nemažai vaikų jaučia baimę, gėdą, kaltę. Nepaisant to, kokį vaidmenį vaikai vaidina patyčių situacijose, patyčios

veikia kiekvieną. Su stebėjusiais patyčias vaikais, svarbu kalbėti apie kylančius jausmus, apie galimą reagavimą panašiose situacijose bei skatinti palaikyti patyčias patiriantį vaiką, stengtis jam padėti.

Suaugusiajam atpažinti, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintis vaikas patiria patyčias, gali būti sudėtingiau, pvz. autistiškam vaikui dėl socialinių bei komunikacijos sunkumų gali būti sunku pačiam suprasti, kad jis patiria patyčias, bei tai iškomunikuoti suaugusiam žmogui. Svarbu žinoti, kad jei vaikui sunku suprasti socialinę sąveiką, jis gali nežinoti, kad iš jo yra tyčiojama. Elgesio ir emocijų sunkumų turintys vaikai gali ir patys netinkamai elgtis, tai pedagogams gali kelti iššūkių atpažįstant ir suprantant šių vaikų patiriamas patyčias. Todėl itin svarbu, kad klasių vadovai klasių valandėlių metu su vaikais kalbėtusi patyčių tema, papasakotų jiems, kaip svarbu patiriant patyčias netylėti, o apie tai informuoti suaugusį žmogų kuriuo pasitiki, kaip atskirti draugišką elgesį nuo patyčių ir pan. Klasių valandėlių metu galima ne tik tiesiogiai kalbėti apie patyčias, bet ir įtraukti įvairias temas, tokias kaip draugiškumas, tolerancija, pagarba vienas kitam ir pan. Itin svarbus pedagogo prevencinis darbas, siekiant užkirsti kelią patyčių vystymuisi.

Pastebėjus patyčių situaciją mokykloje iš karto reaguokite:

- Prieikite arti netinkamai besielgiančio vaiko.
- Užkirkite kelią netinkamiems veiksams (pvz., atsistokite tarp skriaudžiamojo ir skriaudėjo).
- Garsiai, aiškiai ir tvirtu balso tonu liepkite liautis, klausytis jūsų ir pan.
- Įvertinkite skriaudžiamo vaiko būklę, galbūt jam reikia suteikti medicininę ar emocinę pagalbą. Emocinė pagalba turi būti suteikiama ir skriaudėjui.
- Įvardinus netinkamą elgesį, priminkite, kad toks elgesys mokykloje netoleruojamas ir įspėkite skriaudėją (-us) apie pasekmes (remiantis smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų 8.5. punktu, kiekviena mokykla turi būti įsakymu patvirtinusi smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo tvarkos aprašą).

Po patyčių situacijos pokalbiai su nukentėjusiu (-iais) bei skriaudėju (-ais) turi vykti individualiai.

Įvykus patyčių situacijai mokykloje, mokytojai turėtų:

- užtikrinti nukentėjusį, kad jis nėra kaltas dėl to, kas vyksta;
- priminti vaikui, kad mokytojui rūpi, kas vyksta ir jis yra tam, kad vaikui padėtų;
- pasakyti vaikui, kad situacija gali pasikeisti tik jam pačiam prabilus apie tai, kas vyksta. Vaikai turi žinoti, kad informavimas apie patyčias – tai nėra skundimas;
- reikiama pagalba suteikiama ir nuskriaustam vaikui, ir skriaudėjui;
- klasėje kalbėtis su mokiniais apie patyčių reiškinį, apie tai, kad mokykloje patyčios netoleruojamos, skatinti klasės vienybę;
- pasiūlyti vaikui, ir aptarti, kaip praktiškai įveikti sudėtingas situacijas;
- informuoti dalyvavusių patyčių situacijoje vaikų tėvus;
- informuoti mokyklos direktorių (ar kitą mokyklos apraše paskirtą / numatytą atsakingą asmenį) apie įvykusias patyčias;
- jeigu reikia, paprašyti mokyklos švietimo pagalbos (psichologo, socialinio pedagogo) ar psichikos sveikatos specialistų pagalbos.

Patyčių sprendimas gali būti ilgalaikis procesas, nes dažnai patyčios kartojasi, gali tęstis ilgą laiką. Deja, bet ne visas vykstančias patyčias pavyksta išspręsti iš karto, čia ir dabar. Efektyvesnis patyčių situacijų sprendimas būna tada, kai įsitraukia visa mokyklos bendruomenė, o ne pavieniai asmenys. Tai reiškia, kad pastebėję patyčias, į jas turi reaguoti visi: valytojai, budintieji, švietimo pagalbos specialistai, mokyklos administracija ir t.t., ne tik mokytojai. Svarbus mokyklos bendruomenės vieningumas ir veikimas ta pačia kryptimi, tada galima tikėtis pozityvių pokyčių.

Naudinga literatūra:

1. Adlienė R., Balčiūnienė A., Dovydaitytė A. M., Leskauskas D., Raugas P., Stanaitienė S., Taparauskienė D., Trijonytė D. (2016). Smurto prieš vaikus diagnostikos metodinės rekomendacijos. Prieiga internete: <[SMURTO PRIES VAIKUS DIAGNOSTIKOS METODINĖS REKOMENDACIJOS.pdf \(lrv.lt\)](#)>.
2. Assimopoulos H., Vassilakaki E., Yannakopoulou D., Papadopoulou K., Fissas C., Hatzipemou T. (2010). Patyčių prevencija klasėje. Vilnius: Margi raštai.
3. Cerebral Palsy Guide (2023). Bullying of special needs students. Prieiga internete: <<https://www.cerebralpalsyguidance.com/cerebral-palsy/living/bullying/>>.
4. Jasiulionė J. S., Mažionienė M., Suchodolska I., Povilaitis R. (2011). Kaip galiu padėti savo vaikui?.. Vilnius: Margi raštai.
5. Jocaitė A., Jasiulionė J. S., Povilaitis R., Mickienė L., Ubaitė-Erlickienė A., Urnikienė J. Reagavimo į patyčias mokykloje rekomendacijos. Prieiga internete: <[reagavimo_i_patycias_mokykloje_rekomendacijos.pdf \(bepatyciu.lt\)](#)>.
6. Povilaitis R., Jasiulionė J. S., Kurienė A., Pūras D., Arlauskaitė Ž., Petkutė E., Čižauskaitė J., Valantinas V. (2007). Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius: UAB MULTIPLEX.
7. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006). Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius: UAB MULTIPLEX.
8. STOMP Out Bullying. (n.d.). Special needs kids and bullying. Prieiga internete: <<https://www.stompoutbullying.org/special-needs-kids-and-bullying>>.
9. Valstybinis psichikos sveikatos centras (2018). Smurto prevencija. Informacija specialistams, dirbantiems smurto artimoje aplinkoje prevencijos srityje. Prieiga internete: <[SMURTO PREVENCIJA \(lrv.lt\)](#)>.

Filmukai skirti mokiniams apie patyčias:

- [Atpažink liūdesį ir kitus jausmus. Praleisk progą pasityčioti!](#)
- [Kai emocijos iš virtualios erdvės persikelia į mokyklą. Praleisk progą pasityčioti!](#)
- [Kaip išreikšti pyktį, neįskaudinant kito? Praleisk progą pasityčioti!](#)
- [Kaip susilaikyti nuo žeminančio elgesio internete? Praleisk progą pasityčioti!](#)
- [Kampanijos „Kartu galime sustabdyti patyčias!“ socialinė reklama „Raudonplaukis“](#)
- [STOP patyčioms. Ilustracija vaikams ir tėvams apie patyčias.](#)

